

HOCALI KATLİAMININ BİR GENOSİT OLDUĞUNA DAİR ULUSLARARASI HUKUKİ DELİLLER

The International Legal Bases Of Khodjali Genocide

Necibe MUSTAFAYEVA*

ABSTRACT

The article deals with the research of Khodjali genocide as an international crime. In connection with this, components of noted crime are analyzed in details, comparative legal analyze with other genocide crimes in human history is made by the author, as well as national and international documents are closely studied. The author considers the bases of international criminal responsibility of individuals which are guilty for perpetration the genocide in Khodjali, the practice of international criminal tribunals and International Criminal Court are also analyzed in this article.

Key words: Nagorno Karabakh, Khojali, Azerbaijan, Genocide, Armenian.

Yaklaşık iki yüzyıldır Ermeniler tarafından Azerbaycan halkının hukuku devamlı ve kasıtlı olarak çiğnenmektedir.

Ermeniler kendi stratejik amaçlarına ulaşmak için; tarihi delilleri sahteletirmek, dünyada “mazlum halk” portresi çizmek gibi zaman zaman taktiki yöntemler kullanmışlardır. Tarihi evraklar kanıtlamaktadır ki, Ermeniler tarafından daha 1905-1907, 1918-1920, 1948-1953 yıllarında Kafkaslarda, kendi tarihi vatanlarında, etnik temizleme ve soykırım siyasetine maruz kalan yüzlerce Azerbaycanlı toplu şekilde katledilmiş, kendi topraklarından çıkarılmıştır.

İşte aynı zamanda, 1988 yılından itibaren ülkemize yapılan Ermeni tecavüzünün de bu çirkin siyasetin devamı olduğu gözden ırak tutulmamalıdır.

Ermenistan`ın 25 yıl önce başlattığı işgalcilik siyaseti sonucunda Azerbaycan`ın topraklarının %20’si işgal edilmiş, yirmi binden çok vatandaşımız öldürülmüş, elli binden çok vatandaşımız yaralanmış, esir alınmış veya sakat bırakılmıştır. Bir milyondan fazla vatandaşımız ise kendi topraklarından zorla ayrılmak zorunda bırakılmış, yüzlerce mmtıka, altı bin civarında sanayi ve tarım işletmesi, dört binden fazla kültür ocağı, bunlara ilaveten 700’e yakın okul, hatta müzeler ve

---

* Necibe Mustafayeva Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yanında Stratejik Araştırmalar Merkezi, najiba_mustafayeva@hotmail.com

kütüphaneler bile harap edilmiş, ülke ekonomisi 22 milyar dolardan fazla zarara uğratılmıştır¹.

1988 yılının şubat ayında Ermenilerin Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a birleştirilmesiyle başlayan protestolara hiçbir siyasi değer vermeyen SSCB tarafından da bir çare bulunamamıştır. Kısa zaman içinde de Dağlık Karabağ'da yaşayan Azerbaycanlıların yaşadıkları ezeli yurt yakıldı, yıkıldı; Azerbaycan halkı da katledildi.

Tam bundan 20 yıl önce, Şubat'ın 25'inden - 26'sına geçen gece, savaşın ön cephesinde bulunan Hocalı şehrine yönelen işgalci Ermeniler, tam donanımlı askeri araçların yardımıyla Hocalı'da halkımıza karşı genosit katliamı gerçekleştirdiler, Sovyet ordusunun 366. mekanize alayına mahsus tanklar şehre girerek, evleri de yakıp yıkmıştır. Tamamen yalın ayak ve savunmasız olan çocuklar, kadınlar ve yaşlılar Ermeni zulmüne maruz kalmışlardır.

Ermenilerin Azerbaycan halkına yaptığı genosit sonucu – Hocalı soykırımında; 106'sı kadın, 63'ü çocuk, 70'i yaşlı olmak üzere 613 kişinin hayatına son verilmiştir. 1275 insan esir düşmüştür. 150 kişinin akıbeti de hala belli değildir. Bu soykırım sonucunda bazı aileler tamamen yok edilmiş, esir alınanlara türlü işkenceler yapılmıştır. Günahsız çocukların, kadınların, yaşlıların öldürülmesi büyük bir şehrin tamamen silindiği o müthiş gecede tarihte görülmemiş bir facia zuhur etmiştir. Söz konusu zaman diliminde halkımızın insan hukukunun en önemlisi olan “yaşama hukuk”u elinden alınmıştır.

Bu önceden düşünülp planlanan, halkın tamamının katledilmek niyetiyle gerçekleştirilen, uluslararası hukukta “genosit” olarak adlandırılan bir hadisedir. Ermenilerin yaptıkları bu vahşilik ve vandalizm; medenî beşeriyetin “genosit” olarak tanımladığı “Hatın” ve “Songmi” faciaları aynı düzeyde değerlendirilmelidir. Dünyanın barışsever insanları, sivil devletleri, tanınmış uluslararası örgütleri hasılı tüm dünya bu acı gerçeği, er geç fark etmeli ve insanlığa karşı yapılan bu cinayet, hakkettiği karşılığı muhakkak bulmalıdır.

Uluslararası hukuka göre genosit (yun. genos – kabile, tayfa ve lat. caedo – öldürme) en ağır uluslararası cinayet olmakla beraber; insanlığa karşı işlenmiş suçlar, savaş suçları, uluslararası terörizm gibi suçlarla beraber insanlık barışını, emniyetini tehlikeye atan suçlar arasında zikredilir.

---

¹ Necibe Mustafayeva “Ermeni Tecavüzünün Tarihi, Maddî ve Gayri-Maddî İrsimize Yıkıcı Etkisi”, *Vatandaş Cemiyeti № 3*, Bakü 2011, s. 60-61

Uluslararası ceza hukukunda genosit, özellikle tehlikeli ve ulusal suç olarak değerlendirilir. Genosit suçunun mahiyetini çok sayıda uluslararası kanunlarla belirlenmiştir. Bunlarla beraber ulusal ceza mahkemelerinin tüzüklerini de özellikle bakmakta yarar vardır.

Şu da bir gerçektir ki oluşum zamanı ve mekanı kesin olayları araştırmak ve ağır suç işlemiş insanların yargılamak için “ad hoc ulusal mahkemeleri” tesis edilmiştir. Bunları mütakiben, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Nürnberg ve Tokio mahkemeleri ve sırasıyla 1993 ve 1994 yıllarında da Yugoslavya ve Ruanda mahkemeleri kurulmuştur².

Nürnberg ve Tokio askeri mahkemelerinden bahsederken şunu da belirtmek gerekir ki, onlar uluslararası arenada suç işlemiş şahısları muhakeme etmek için tesis edilmiş, ilk uluslararası mahkemelerdir. Savaştan galip ayrılan devletlerin desteğiyle kurulan Askeri mahkemeler, İkinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleştirilen katliamları açığa çıkarıp yargılamak için kurulmuştur. Askeri mahkemelerin tüzüğünde yer alan maddelere göre aşağıdaki suçlar işlenmiştir:

- Barış ortamını bozan, özellikle de tecavüzkar, ulusal antlaşma ve güven ortamını bozan bir savaşın planlanması, hazırlanması, başlanması veya yoluna koyulması veya yukarıda bahsettiğimiz faaliyetin herhangi birinin tatbikine yönelik genel planda suçla karışılması;

- Askeri suçlarla özellikle savaş kanununu veya adaletini bozmak. Bu yapılanlara işgal edilmiş alandaki nüfusun katledilmesi, işkencelere maruz bırakılması, esirleştirilmesi veya başka amaçlarla götürülmesi, esirlerin veya denizde olan şahısların öldürülmesi veya onlara işkence yapılması; insanların şahsi ve genel mülkiyetinin tarumar edilmesi, şehir yahut köylerin dağıtılması, askeri ihtiyaçla ilgili olmayan talan etme ve başka suçlar; insanlık suçu, özellikle de savaşa kadar veya savaş zamanı sivil topluma karşı yapılmış işkence, esir alma, sürgün ve başka zulümler veya siyasi, ırkı veya dini motiflere göre insanları takip etme³.

- Tüzükte direk genosit terimi kullanılmasa da bu suçla karışanlar “insanlık suçu” ve “savaş suçu” olarak değerlendirilmiştir.

- Genosit suçunun “barış döneminde işlenmesi” de bunun mahiyetini diğer benzer uluslararası katliamlardan özellikle de insanlığa karşı işlenmiş suçlardan ve savaş suçlarından tamamen farklı kılmaktadır. Bunun için söz

² Latif Hüseyinov, *Uluslararası Hukuk*, Bakü 2002, s. 240-241.

³ İgor Lukaşuk, Anatolij Naumov *Mejdunarodnaya Uqalovnaya Pravo*, Moskov 1999, s. 84-85

konusu suç hem Yugoslavya ve Ruanda askeri mahkeme tüzüklerinde hem Uluslararası Ceza Mahkemesinin statüsünde hem de diğer belgelerde “uluslararası suçlar” olmak üzere farklılık arz eder. Nürnberg Enternasyonel Askeri Mahkemelerin tüzüğünde yer alan prensipler aşağıdakiler gibidir:

Herkes işlediği suça göre sorumlu tutulmalı, uluslararası hukuka dayanarak cezalandırılmalıdır.

Uluslararası hukuka göre devlet dahilinde o cinayet suç sayılmasa da bu bireyi yükümlülükten kurtarma ya da mesul tutmama anlamına gelmez.

Uluslararası hukuka göre her hangi bir birey, devlet yetkilisi olarak suça karışmışsa bu bireyi yargılanmaktan alıkoyamaz.

Uluslararası hukuka göre birey, bu suçu devlet yetkilisinin emriyle yapsa dahi bu yine de onu cezalandırmaktan alıkoyamaz;

Barış ve insanlık aleyhinde insanlığa karşı işlenmiş suçlar, askeri suçlar enternasyonel suç gibi değerlendirilmektedir.

Genosit suçunun hukuki dayanakları, BM Baş Meclisinin 9 aralık 1948 yılında 260 (III) numaralı toplantı kararıyla kabul edilmiş, Genosit suçunun önlenmesi ve cezalandırılması ise bir konvansiyon ile belirlenmiştir. Konvansiyon preamblesinde de genosidin tarihte büyük kayıplara neden olduğunu itiraf edildiği gibi, insanlığın bu beladan kurtarılması için uluslararası yardımlaşmanın önemi de dikkat çekilerek” bu konvansiyon kabul edilmiştir. Konvansiyona göre genosit herhangi milli, etnik, ırkı yahut dini grubu tam ve ya kısmen yok etmek amacıyla yapılan aşağıda ki:

Bu tür grup üyelerinin öldürülmesi;

Böyle grup üyelerinin darp edilmesi ya da psikolojik baskı uygulanması;

Herhangi grup için bilerek onun tam, yahut bir kısmının yaşamına son vermesi;

Çocukların zorla bir insan grubundan alınıp ötekine verilmesi⁴.” olarak tanımlanır.

Benzeri kanunlar, Yugoslavya Uluslararası Askeri Mahkemesinin ceza tüzüğünde (4. madde), Ruanda Uluslararası Askeri Mahkemesinin ceza tüzüğünde (3. madde), barış ve insanlığın emniyetini bozan ceza yasasında (17. madde), Uluslararası Ceza Mahkemesinin statütünde (6. madde) ve bazı devletlerin ceza hukukunda yansıtılmıştır. Böyle bir müddea Azerbaycan`ın kanunlarında da yer almıştır. Azerbaycan Cumhuriyetinin, ceza yasasının 103. maddesine dayanarak herhangi milli, etnik, ırkı veya dini grup, bir grup olarak, tümünü yahut bir kısmını yok etmek amacıyla grup üyelerini öldürme, grup üyelerinin darp etme veya onlara psikolojik baskı yapma veya

⁴ Necibe Mustafayeva “Hocalı soykırımı uluslararası suç gibi”, 525 gazeta, № 031 (3587), 22 şubat, 2012-ci il, s. 2, 6.

bu onların oluşumuna zemin hazırlamak, grup içerisinde üremenin önüne geçme veya zorla başka bir gruba geçirme genosiddir.

Yukarıda bahsedildiği gibi Ermeniler tarafından Hocalı katliamı önceden düşünülmüş, planlanmış olduğunu yakın köylere sığınmak isteyen insanları katletmek amacıyla önceden pusu kurulması kanıtlar. Bu eylem kanunlarda yerini “(Azerbaycanlı oldukları için) milli grubu, tam veya kısmen yok etmek amacıyla bu grup üyelerinin öldürülmesi” olarak yer alır. Aynı zamanda Hocalı’da çocukların zorla ailelerinden alınması suçu da işlenmiştir. Şöyle ki katliam zamanı yüzlerce Azerbaycanlı Ermeniler tarafından esir alınmıştır. Çocuklarıyla beraber esir alınan ailelerin çocukları ailelerinden zorla alınmıştır. “Çocukların zorla bir gruptan alınıp öteki gruba verilmesi” de genosidi oluşturan nedenlerdendir. Bütün bunlar ise Ermenilerin “genosit” suçunu işledikleri açık bir şekilde kanıtlamaktadır.⁵

Konvansiyona katılımcı devletler, barış yahut savaş döneminde yapılmasına bakılmaksızın “genosit”in uluslararası hukuk normlarına aykırı bir suç olduğunu kabul eder ve hem önlenmesi hem de yargılanması için gerekli önlemlerin alınması sorumluluğunu taşır. Konvansiyona göre: “genosit amacıyla suikast düzenleyenler, genoside direkt tahrik ve teşebbüs edenler ve genosit yapanlar” cezalandırılmalıdır.

Genosit suçuna göre sorumluluk çok taraflı olduğundan bununla ilgili diğer devletlerde gerekli önlemleri almaları gerekir. Şöyle ki konvansiyonun önünde duran prensipler, BM Uluslararası Mahkemesi tarafından tüm devletler için zorunlu özellik taşıyan normlar gibi tanınmıştır. Konvansiyonda belirtilir ki, genosit suçunu işlemiş şahıslar, anayasa gereğince devlet yetkilisi olmasına bakılmaksızın yargılanmalıdır.

Genosit yapan şahısların yargılanması zorunludur. Konvansiyon 5. maddesine dayanarak katılımcı devletler, genosit suçu ile yargılanan şahısların cezalandırılması için gereken önlemleri almalıdır. Aynı şahıslar ya devlet mahkemelerinde yahut da uluslararası mahkemeler tarafından yargılanmalıdır. Genosit suçuyla suçlandırılan şahısların nakliyesinde ise konvansiyona göre mahkumların geri verilmesi genosit suçu değildir. Genosit yapmış şahıslar mülteci konumunu hak etmiyor. Konvansiyonun 8. maddesinde her bir katılımcı BM’nin gerekli kurumlarına, BM tüzüğüne müddealarına uygun olarak genosidin önlenmesi veya önüne geçecek tedbirlerin zamanında yapılması için başvuru yapabilir. Konvansiyona göre bu veya diğer devletin genosidde tartışmalı kararın taraflardan birinin talebiyle Uluslararası Mahkemeye verilebilir.

⁵ Necibe Mustafayeva “Gerçek kişilerin uluslararası ceza sorumluluğu” Hukuk düşüncesi və ilm, № 3. Bakü, 2011. s. 49.

Şunu da belirtmek gerekir ki, 26 kasım 1968 yılında alınan kararda askeri suçlarda ve insanlığa karşı işlenmiş suçlarda uygulanması hakkındaki konvansiyon, genosit yapmış insanların istenilen zaman yargılanmasına imkan vermektedir.

Böyle bir müdde Azerbaycan Cumhuriyetinin yasalarında da bulunmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyetinin Ceza yasası, “zaman aşımına uğrama” maddesi, 75. maddenin 5. bendinin hususi kısmı; barış ve insanlığa karşı yapılmış katliamlarda yargılanan şahısları kapsamaktadır.

“Askeri suçlarla insanlığa karşı işlenmiş suçlardan yargılanan şahısların meydana çıkarılması, mahkum edilmesi, geri verilmesi ve cezalandırılmasına” aynı zamanda “uluslararası yardımlaşmanın prensiplerine uyarak askeri suçlarla insanlığa karşı işlenmiş suçlardan yargılanan şahısların cezalandırılmasının takibini yapılması” BM'nin Baş Meclisinin 3 Aralık 1973 yılındaki toplantı kararıyla kabul edilmiştir. Askeri suçlarla insanlığa karşı işlenmiş suçların, ne zaman ve nerede yapılmasına bakılmaksızın araştırmalı, deliller aranmalı, göz altına alınmalı, suçlu bulunduğu takdirde hapsedilmelidir⁶.

Önemli bir hususu belirtmek gerekir ki, genosit denilebilmesi için bir grubun tamamıyla yok edilmesi gerekmemektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi genosit suçunu oluşturan unsurlardan birinin veya birkaçının işlenmesi belirli bir grubu tamamıyla veya kısmen yok edilmesi genosit olarak değerlendirilmektedir.

Şu hususu da belirtmek gerekir ki, uluslararası suçlardan yargılanma “tüm dünyada herkes tarafından kabul edilme” niteliği taşımaktadır. Herhangi bir devlette o suçtan yargılama maddeleri olmasa bile genel olarak kabul görmüş prensiplere göre yargılama yapılması gerekir⁷.

Sonuç olarak yukarıda bahsettiğimiz konulardan da anlaşılacağı üzere Hocalı katliamının genosit olarak tanınması ve değerlendirilmesi ve suç işleyenlerin cezalandırılması için yeteri kadar delil bulunmaktadır. Ermeniler tarafından Hocalı'lara karşı işlenmiş suçlar, uluslararası hukuka uygun olarak genosit gibi değerlendirilmesi ve uluslararası hukuka göre genosit yapanların cezalandırılması zaruridir. Azerbaycanlılara karşı genosit yapmış, ister uzaktan isterse de doğrudan destekleyenler yetkili olup olmamasına bakılmaksızın yargılanmalı, devlet içinde ya da uluslararası mahkemelerde işlediği suçların hesabını vermeli ve mahkum edilmelidir.

⁶ *None-State Actors and International Humanitarian Law: a Challenge for 21 Century*, Milan 2012, p. 73

⁷ Kamil Bekyaşev *Mejdunarodnoye Publiçnoe Pravo*, Moskov 2011, s. 726

KAYNAKLAR

Azerbaycan Cumhuriyetinin Cinayet Mecellesi, Bakü 2006

Azerbaycan Cumhuriyetinin İnsan Hukukları Üzere Müvekkilinin (Ombudsmanın) Hocalı Soykırımının 20. Yılıyla İlgili Beyanatu, Bakü 22 Şubat 2012

Abdullayev E., Azarov A., Hüfner K., Röyter V. *İnsan Hukukları. Uluslararası ve Sivil Savunma Mekanizmaları*, Bakü 2008

E. Aliyev, *İnsan Hukuklarının Uluslararası –Hukuk Savunması*, Bakü 2009

Esgerov Z., Nesirov E., İsmayilov M., *Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasası ve Hukukun Esasları*, Bakü 2005

Hüseynov L. *Uluslararası Hukuk*, Bakü 2002

Mustafayeva N. “Ermeni Tecavüzünün Tarihi, Maddî ve Geyrî-Maddî İrsimize Yıkıcı Etkisi”, *Vatandaş Cemiyeyi № 3*, Bakü 2011, s. 60-61

Necibe Mustafayeva “Hocalı Soykırımını Uluslararası Suç Gibi”, *525 Gazete, № 031 (3587), 22 Şubat, 2012*, s. 2, 6

Necibe Mustafayeva “Fiziki Şahısların Beynelhalk Cinayet Mesuliyeti”, *Hukuk Düşüncesi ve Elm, № 3*, Bakü 2011, s. 49

Bekyşev K.A. *Mejdunarodnoe publiçnoe Pravo*, Moskov 2011

Blişenko İ.P., Jdanov N.B. *Sotrudniçestvo Gosudarstv v Borbe s Prestupleniyami mejdunarodnogo Haraktera*. Moskov 1983

Gaymova A.R. *Mejdunarodnaya Uqalovnaya Pravo*, Kazan 1998

İgor Lukaşuk, Anatoliy Naumov, *Mejdunarodnaya Uqalovnaya Pravo*, Moskov 1999

Mejdunarodnaya uqalovnaya Pravo Otv. (red. V.N. Kudryaçev), Moskov 1999

None-State actors and International Humanitarian Law: A challenge for 21 Century, Milan 2012

<http://www.karabakh.az/az/sb/xocal-soyqrm/xocal-soyqrm-beynlxalq-cinayt-kimi/>